

МЕТОДОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНІХ ІНТЕРТЕКСТАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ “A HISTORY OF THE WORLD IN 10½ CHAPTERS” ДЖ. БАРНСА)

Капранов Ян Васильович,

доктор філологічних наук, професор,
доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва
Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Польща),
професор кафедри іноземних мов
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного (Україна),
професор кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету “Житомирська політехніка” (Україна)
ORCID ID: 0000-0003-2915-038X
Researcher ID: Q-8138-2017
Scopus: 57201493699

Жалко Діна Дмитрівна,

здобувачка ступеня доктора філософії
кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету
ORCID ID: 0000-0001-5913-7579

У статті представлено методологію ідентифікації лінгвістичних маркерів у художніх інтертекстах американських та англійських письменників ХХ століття, яка включає три послідовні етапи. Особливу увагу приділено використанню лінгвістичних маркерів у художньому мікроінтертексті. У процесі аналізу розглянуто лінгвістичні та стилістичні засоби, що застосовуються для встановлення інтертекстуальних зв'язків та передачі ідей у літературних творах. Запропонована модель ланцюга, що охоплює мега-, макро- та мікроінтертексти, дозволяє виявити багаторівневі інтертекстуальні структури, які складаються з окремих текстових фрагментів (мікроінтертекстів), об'єднаних спільною ідеєю або темою в межах більших розділів (макроінтертекстів) та цілісного твору (мегаінтертексту).

Основним об'єктом дослідження виступає твір “A History of the World in 10½ Chapters” Дж. Барнса, у якому виявлено різні типи інтертекстуальності: пряму (експліцитну) та непряму (імпліцитну). За допомогою методів уважного читання, інтертекстуального аналізу, лінгвістичного аналізу тексту та деконструкції ідентифіковано лінгвістичні маркери, що демонструють складність і багаторівневність інтертекстуальних зв'язків у художньому творі. Встановлено, що пряма інтертекстуальність виражається через явні посилання на інші тексти або ідеї шляхом використання стилістичних прийомів, таких як анафора, метафора, алегорія та риторичні запитання. Непряма інтертекстуальність проявляється через застосування мени очевидних маркерів, зокрема модальних дієслів, пасивних конструкцій або умовних речень, які створюють багатозначний контекст та надають літературному твору глибини.

Особлива увага у дослідженні приділена використанню лексичних маркерів інтертекстуальності, таких як алегорія, анафора, метафора, гіпербола та символізм. З'ясовано, що завдяки багатству лінгвістичних і стилістичних прийомів, які застосовуються для побудови інтертекстуальних зв'язків, письменники створюють багатовимірні та насичені текстові простори, що сприяє глибшому сприйняттю та інтерпретації художніх творів.

Ключові слова: метод, методологія, лінгвістичний маркер, інтертекстуальність, інтертекст, художній інтертекст, художній мікроінтертекст.

Kapranov Yan, Zhalko Dina. Methodology for Identifying Linguistic Markers in the Artistic Intertexts of 20th-Century American and British Writers (Based on J. Barnes' “A History of the World in 10½ Chapters”)

The article presents a methodology for identifying linguistic markers in the artistic intertexts of American and British writers of the 20th century, which includes three sequential stages. Particular attention is paid to using linguistic markers in the artistic microintertext. The analysis examines the linguistic and stylistic devices employed to establish intertextual connections and convey ideas in literary works. The proposed chain model, encompassing mega-, macro-, and microintertexts, allows for the identification of multilevel intertextual structures consisting of individual textual fragments (microintertexts) united by a common idea or theme within larger sections (macrointertexts) and the complete work (megaintertext).

The primary object of the study is J. Barnes's “A History of the World in 10½ Chapters”, in which various types of intertextuality—direct (explicit) and indirect (implicit)—have been identified. Using methods such as close reading, intertextual analysis, linguistic text analysis, and deconstruction, linguistic markers have been identified that demonstrate the complexity and multilayered nature of intertextual connections in literary work. It has been established that direct intertextuality is expressed through explicit references to other texts or ideas using stylistic devices such as anaphora, metaphor, allegory, and rhetorical questions. Indirect intertextuality

manifests through the use of less obvious markers, including modal verbs, passive constructions, or conditional sentences, which create an ambiguous context and add depth to the literary work.

The study gives special attention to the use of lexical markers of intertextuality, such as allegory, anaphora, metaphor, hyperbole, and symbolism. It has been determined that, due to the richness of linguistic and stylistic devices used to construct intertextual connections, writers create multidimensional and rich textual spaces, contributing to a deeper perception and interpretation of literary works.

Key words: method, methodology, linguistic marker, intertextuality, intertext, artistic intertext, artistic microintertext.

Вступ. *Інтертекстуальність* як феномен літератури привертає значну увагу дослідників, які аналізують взаємозв'язки між текстами та їх вплив на реценцію читача. Теоретичні розробки, присвячені вивченню інтертекстуальності, активно з'являються з 1970-х років, коли цей термін починають розглядати з позицій філології та літературознавства. Фундамент лінгвістичних досліджень інтертекстуальності було закладено працями Р. Барта [2] та Ю. Крістєвої [7], представників постструктуралістської школи, а також Дж. Калера [3] та М. Ріффатера [9] із семіотичної школи.

Різноманітні способи репрезентації, взаємодіючи в тексті, формують складну мережу інтертекстуальних зв'язків, що поєднують текст із іншими текстами, історичним і соціокультурним досвідом, а також з інтелектуальними та естетичними традиціями. Ця мережа не лише впливає на формування значень та інтерпретацій тексту, але й визначає його сприйняття різними читачами та аудиторіями. Як зазначає Чжан Цзе, в інтертекстуальній комунікації відбуваються процеси передачі, поглинання, трансформації та генерації текстової інформації [11, с. 1]. Водночас Н. Ферклаф підкреслює, що інтертекстуальність розширює можливості для створення нових смислів через взаємодію різних текстових фрагментів зі спільними тематичними або структурними рисами [5, с. 85].

Пропонуємо застосування моделі ланцюга «художній мегаінтертекст – художній макроінтертекст – художній мікроінтертекст» (класифікація авторська – Я. К. й Д. Ж.). Під художнім мегаінтертекстом розуміємо весь художній твір у цілому; під художнім макроінтертекстом – окремі розділи твору; під художнім мікроінтертекстом – текстові фрагменти в розділах, об'єднані автором за єдиною ідеєю або темою. Використання цієї моделі дозволяє виявити складні багаторівневі зв'язки у художніх творах, що сприяє глибшому розумінню їхньої структури та змісту.

Особливу увагу приділено *аналізу лінгвістичних маркерів у мікроінтертекстах*, які допомагають з'ясувати, як письменники використовують інтертекстуальні стратегії для передачі ідей та тем. Визначення терміна «лінгвістичний маркер» знаходимо у працях С. Шабат-Савки: «лінгвістичні маркери – це чітка система мовних одиниць різних рівнів, що увиразнює міжрівневий статус категорії комунікативної інтенції та уможливило вибір найоптимальніших з-поміж них для вираження інтенційних потреб мовної особистості» [1, с. 117].

Покликаючись на попередні дослідження та проведений нами аналіз, можемо стверджувати, що головними характеристиками цього поняття є:

– реалізація на різних структурних рівнях мови у вигляді мовних одиниць, що забезпечує багатшаровість вираження;

– емоційна насиченість, яка додає тексту експресивності та впливає на емоційне сприйняття читача;

– навмисне приховування автором, проте зрозумілий з контексту прояв психоемоційного стану персонажа, що збагачує характеристику та додає глибокості твору.

Зазначимо, що лінгвістичні маркери найбільш яскраво відображають авторську інтенцію в художньому мікроінтертексті та сприяють ідентифікації прямої та непрямої інтертекстуальності в літературному творі.

Проблемі ідентифікації лінгвістичних маркерів у художніх інтертекстах присвячено значну кількість наукових праць різних дослідників. Однак питання розробки чіткої, комплексної, покрокової методології залишається актуальним і потребує подальшого вивчення. Вважаємо, що подальші дослідження в цьому напрямі сприятимуть більш глибокому розумінню механізмів інтертекстуальності та її ролі у формуванні художнього змісту.

Матеріали та методи. Серед основних методів дослідження, що дозволяють фіксувати інтертекстуальність у межах когнітивної лінгвістики, виділяються як загальнонаукові, так і спеціалізовані лінгвістичні підходи. Зокрема, застосовано:

Метод уважного читання [6; 8], за допомогою якого в дослідженні здійснювалася ідентифікація гіпотетичних меж художнього мікроінтертексту, об'єднаного однією ідеєю. Цей метод сприяє глибокому проникненню в текст, дозволяючи виявити приховані смисли та підтексти, що є фундаментальними для розуміння інтертекстуальних зв'язків.

Метод інтертекстуального аналізу [5, с. 60–64], спрямований на аналіз тексту на синтаксичному, граматичному та лексичному рівнях. Використання цього методу дозволяє виявити структурні та семантичні паралелі з іншими текстами, що підтверджує наявність прямих інтертекстуальних посилань та цитат.

Метод лінгвістичного аналізу тексту [10, с. 85], який включає вивчення лексики, синтаксису та стилістичних прийомів, застосованих автором. Цей підхід забезпечує ідентифікацію форм прямої інтертекстуальності через аналіз мовних засобів та стилістичних особливостей, які вказують на взаємодію з іншими текстами.

Метод деконструкції [4], що допомагає виявити непрямі інтертекстуальні зв'язки, які можуть бути неочевидними на перший погляд. Цей метод розкриває множинність значень у тексті, деконструючи традиційні інтерпретації та виявляючи приховані смислові пласти, що сприяє глибшому розумінню авторського задуму та інтенцій.

Застосування цих методів у комплексі дозволяє не лише фіксувати наявність інтертекстуальних елементів, але й розкривати їх функціональну роль у формуванні когнітивних структур читача. Це сприяє більш повному

розумінню того, як інтертекстуальність впливає на процес сприйняття та інтерпретації художнього тексту.

Матеріалом дослідження слугував фрагмент з твору "A History of the World in 10½ Chapters" Дж. Барнса [12, с. 76]. Вибір цього твору обумовлений його багатшаровістю та насиченістю інтертекстуальними зв'язками, що робить його ідеальним об'єктом для застосування вищезазначених методів. Аналіз цього фрагмента дозволив підтвердити ефективність обраних методологічних підходів у виявленні як прямих, так і непрямих інтертекстуальних елементів, а також у розкритті їхнього впливу на загальну структуру та зміст твору.

Результати дослідження. Ідентифікація лінгвістичних маркерів у художніх мікроінтертекстах американських та англійських письменників ХХ століття здійснюється через виконання трьох послідовних етапів.

Перший етап передбачає аналіз творів цих письменників у контексті ланцюга «художній мегаінтертекст – художній макроінтертекст – художній медіоінтертекст – художній мікроінтертекст». Метою цього етапу є встановлення гіпотетичних меж (кордонів) ланки «художній мікроінтертекст».

Другий етап полягає в ідентифікації та позначенні всіх наявних лінгвістичних маркерів інтертекстуальності – як граматичних, так і лексичних – у кожному виявленому художньому мікроінтертексті.

Третій етап спрямований на визначення типу інтертекстуальності в кожному художньому мікроінтертексті: прямої (експліцитної) чи непрямой (імпліцитної). При цьому фіксується набір лінгвістичних маркерів (граматичних та лексичних), характерних для кожного з цих типів.

На *першому етапі* за допомогою *методу уважного читання* необхідно проаналізувати твори американських та англійських письменників ХХ ст. у контексті ланцюга '*художній мегаінтертекст – художній макроінтертекст – художній мікроінтертекст – художній медіоінтертекст*', зосередивши увагу на гіпотетичних межах (кордонах) рівня художнього мікроінтертексту, об'єднаних однією ідеєю, темою, тощо.

Поданий нижче фрагмент є прикладом художнього мікроінтертексту твору "A History of the World in 10½ Chapters" Дж. Барнса, основна ідея / тема якого полягає у протистоянні двох поглядів: один бачить події як вияв діяльності диявола, що призводить до псування та зла (приклад з Біскупом Гуго, який втратив розум), тоді як інший погляд висуває аргумент, що дії тварин (у цьому випадку деревоїдів) мають благословення Господа:

"[...] Devil and thereby put itself beyond the protection and shelter of the Lord. What greater proof could there be but the manner of its desecrations, the cunning odiousness with which it hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility? Was this not the work of the Devil, to proceed thus in darkness and secrecy for many years, and then make triumph of his foul purpose? Yet the procurator for the bestioles argues that the woodworm have the blessing of the Lord in all that they do and all that they eat. He contends, therefore, that what they did in devouring the leg

of the Bishop's throne had the blessing of the Lord. He contends further that the Lord by his own hand smote down one of the Bishops of his own Holy Church just as He smote down Belshazzar, as He smote down Amalek, as He smote down the Midianites, as He smote down the Canaanites, as He smote down Sihon the Amorite. Is this not a vile blasphemy which the court must extirpate even as Hercules did cleanse the stables of Augeas? [...]" [12, с. 76].

На *другому етапі* за допомогою інтертекстуального аналізу необхідно ідентифікувати й позначити всі наявні лінгвістичні (граматичні й лексичні) маркери інтертекстуальності в кожному художньому мікроінтертексті.

Насамперед, у художньому мікроінтертексті простежуються такі *граматичні маркери інтертекстуальності*, як: (а) **вставні конструкції**: "He contends further that the Lord by his own hand smote down one of the Bishops of his own Holy Church just as He smote down Belshazzar..."; (б) **модальні дієслова**: "could there be"; (в) **пасивний стан**: "put itself beyond the protection and shelter of the Lord"; (г) **повторення дієслів**: "smote down"; (д) **присудкові конструкції**: "What greater proof could there be but the manner of its desecrations"; (е) **риторичні питання**: "What greater proof could there be but the manner of its desecrations, the cunning odiousness with which it hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility?", "Was this not the work of the Devil, to proceed thus in darkness and secrecy for many years, and then make triumph of his foul purpose?", "Is this not a vile blasphemy which the court must extirpate even as Hercules did cleanse the stables of Augeas?"; (є) **умовні речення**: "What greater proof could there be but the manner of its desecrations...".

По-друге, у художньому мікроінтертексті простежуються такі *лексичні маркери інтертекстуальності*, як: (а) **алегорія**: "Hercules did cleanse the stables of Augeas" – алегорія, що використовується для ілюстрації необхідності очищення від корупції чи зла; (б) **анафора**: повтор "as He smote down" перед низкою біблійних історичних постатей створює ритм і підкреслює наголос; (в) **гіпербола**: "hurled into imbecility" – перебільшення для виразності ефекту дій диявола; (г) **метафори**: "put itself beyond the protection and shelter of the Lord" – використання образу захисту для позначення божественної опіки; "hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility" – образ "закидання" для опису психічного руйнування; "make triumph of his foul purpose" – триумф представлений як досягнення мерзеної мети; (д) **метонімія**: "the leg of the Bishop's throne" – використання частини (нога трону) для позначення цілого (трон); (е) **паралелізм**: використання однакової структури речення для переліку біблійних подій, що підкреслює систематичність божественного втручання; (є) **символізм**: "Devil" – символ зла; "darkness and secrecy" – символічне використання для опису махінацій та зла; (ж) **фразеологія**: "beyond the protection and shelter" – фразеологічна одиниця, що означає повну відсутність захисту; "make triumph of his foul purpose" – фразеологічне вираження, що наголошує на успіху в негативному контексті.

На *третьому етапі* за допомогою *методів деконструкції та лінгвістичного аналізу тексту* необхідно визначити тип інтертекстуальності у художньому мікроінтертексті – прямий (експліцитний) й непрямий (імпліцитний) – з фіксацією набору лінгвістичних (граматичних та лексичних) маркерів для кожного з них.

У художньому мікроінтертексті вдається визначити як *пряму (експліцитну) інтертекстуальність* завдяки як граматичним маркерам, які використано для структурування дискурсу та підсилення його виразності: (а) **повторення дієслів**: “smote down” повторюється кілька разів для наголосу на однаковій дії, що виконувалась в різних контекстах; (б) **риторичні питання**: “What greater proof could there be but the manner of its desecrations, the cunning odiousness with which it hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility?” – залучає читача в роздуми; “Was this not the work of the Devil, to proceed thus in darkness and secrecy for many years, and then make triumph of his foul purpose?” – стимулює міркування про причину і наслідок, а також лінгвістичним маркерам, які використовуються для створення образів, що легко розпізнаються і є зрозумілими з контексту: (а) **анафора**: повтор “as He smote down”; (б) **гіпербола**: “hurled into imbecility”; (в) **метафори**: “put itself beyond the protection and shelter of the Lord”, “make triumph of his foul purpose”, “hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility”; (г) **фразеологія**: “beyond the protection and shelter”, “make triumph of his foul purpose”, так і *непряму (імпліцитну) інтертекстуальність* завдяки граматичним маркерам, які використано для створення підтексту, глибини змісту або для додання стилістичної вишуканості: (а) **вставні конструкції**: “He contends further that the Lord by his own hand smote down one of the Bishops of his own Holy Church just as He smote down Belshazzar...” – вставка забезпечує додатковий контекст і пояснення; (б) **модальні дієслова**: “could there be” – модальність в умовному реченні підсилює аспект можливості та невизначеності; (в) **пасивний стан**: “put itself beyond the protection and shelter of the Lord” – пасив виражає стан без активного суб’єкта, наголошуючи на втраті захисту; (г) **присудкові конструкції**: “What greater proof could there be but the manner of its desecrations” – складні присудкові

конструкції додають структурну і смислову глибину реченню; (д) **умовні речення**: “What greater proof could there be but the manner of its desecrations...” – умовний спосіб вказує на гіпотетичну ситуацію, підкреслюючи сумнів або можливість, а також лінгвістичним маркерам, які є менш очевидними або вимагають додаткового контекстуального розуміння для повної інтерпретації: (а) **алегорія**: “Hercules did cleanse the stables of Augeas”; (б) **метонімія**: “the leg of the Bishop’s throne”; (в) **паралелізм**: використання однакової структури речення для переліку біблійних подій, що підкреслює систематичність божественного втручання; (г) **символізм**: “Devil”, “darkness and secrecy”.

Висновки. Комплексна методологія дослідження складається із дотриманням трьох послідовних стадій, які так чи інакше дають змогу, з одного боку, зареєструвати точку дотику прямої інтертекстуальності з непрямою інтертекстуальністю, а з іншого боку, ідентифікувати за допомогою яких лінгвістичних маркерів їх можна зафіксувати у художньому творі.

Тож у художньому мікроінтертексті досліджуваного твору, нам вдалося зафіксувати такі *граматичні маркери інтертекстуальності*, як: вставні конструкції, модальні дієслова, пасивний стан, повторення дієслів, присудкові конструкції, риторичні питання, умовні речення; та такі *лексичні маркери інтертекстуальності*, як: алегорія, анафора, гіпербола, метафора, метонімія, символізм, фразеологія. Також під час дослідження вдалося визначити *пряму (експліцитну) інтертекстуальність* завдяки граматичним маркерам (повторення дієслів, риторичні питання), а також лінгвістичним маркерам (анафора, гіпербола, метафора, фразеологія); так і *непряму (імпліцитну) інтертекстуальність* завдяки граматичним маркерам (вставні конструкції, модальні дієслова, пасивний стан, присудкові конструкції, умовні речення), а також лінгвістичним маркерам (метонімія, символізм).

Предметом подальших досліджень можуть стати нові прояви лінгвістичних маркерів на різних рівнях тексту, які з’являються в художньому мікроінтертексті з інтенцією автора художнього твору, і які не завжди можуть бути помітними, на перший погляд, та зрозумілими читачеві.

Література:

1. Шабат-Савка, С. Т. Комунікативна інтенція як міжрівнева лінгвістична категорія. Мовознавчий вісник. 2015. Вип. 20. С. 114-120.
2. Barthes, R. Image, music, text. In S. Heath (Ed.), The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 37(2), (pp. 235-236). New York: Hill and Wang, 1977.
3. Culler, J. The pursuit of signs: Semiotics, literature, deconstruction. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1976.
4. Derrida, J. Of grammatology (G. C. Spivak Trans.), Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1976.
5. Fairclough, N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman, 1995, 60-85.
6. Fish, S. E. Is there a text in this class? The authority of interpretive communities. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980.
7. Kristeva, J. Desire in language: A semiotic approach to literature and art (T. Gora, A. Jardine, & L. S. Roudiez Trans.), New York: Columbia University Press, 1980.
8. Nünning, A., & Nünning, V. An introduction to the study of English and American literature. Stuttgart: Klett, 2004.
9. Riffaterre, M. Semiotics of poetry. Bloomington: Indiana University Press, 1978.
10. van Dijk, T. A. Discourse as structure and process. London: Sage, 1997, 85.

11. Zhang, J. *Intertextuality: A new perspective in literary criticism*. The Commercial Press, 1996, 1-5.
12. Barnes, J. *A history of the world in 10½ chapters*. New York: Knopf, 1989, 76. URL: https://archive.org/details/historyofworldin00barn_0

References:

1. Shabat-Savka, S. T. (2015). Komunikatyvna intenciiia yak mizhpivneva linhvistychna katehoriia [Communicative intention as an inter-level linguistic category]. *Movoznavchyi Visnyk: Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*. [*Movoznavchyi Visnyk: Collection of scientific works of The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy*], issue 20, pp. 114–120. [in Ukrainian].
2. Barthes, R. (1977). Image, music, text. In S. Heath (Ed.), *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 37(2), (pp. 235-236). New York: Hill and Wang.
3. Culler, J. (1976). *The pursuit of signs: Semiotics, literature, deconstruction*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
4. Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (G. C. Spivak Trans.), Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
5. Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman, 60-85.
6. Fish, S. E. (1980). *Is there a text in this class? The authority of interpretive communities*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Kristeva, J. (1980). *Desire in language: A semiotic approach to literature and art* (T. Gora, A. Jardine, & L. S. Roudiez Trans.), New York: Columbia University Press.
8. Nünning, A., & Nünning, V. (2004). *An introduction to the study of English and American literature*. Stuttgart: Klett.
9. Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of poetry*. Bloomington: Indiana University Press.
10. van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as structure and process*. London: Sage.
11. Zhang, J. (1996). *Intertextuality: A new perspective in literary criticism*. The Commercial Press.
12. Barnes, J. (1989). *A history of the world in 10½ chapters*. New York: Knopf, 76. URL: https://archive.org/details/historyofworldin00barn_0